

2. Максименко С.Д., Заброцький М. М. Технологія спілкування (Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування) / С.Д. Максименко, М. М. Заброцький– К.: Главник, 2005. – 112 с.
3. Branche J., Mullennix J., Cohn E. R. Diversity across the curriculum: A guide for faculty in higher education / Branche J., Mullennix J., Cohn E. R. – Boston: Anker. – 2007. – 133 p.
4. Lloyd A., Preier A. Business Communication Games. Photocopiable games and activities for students of English for Business/ Lloyd A., Preier A.– Oxford University Press. – 1996. – 128p.
5. Oxenden C., Latham-Koenig C., Seligson P. New English File. Pre-Intermediate. Teacher's Book / Oxenden C., Latham-Koenig C., Seligson P.// Oxford University Press. – 2007. – 240 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-280-0-42>

Шатілова Н. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
асистент кафедри сучасної української мови,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

ЕТНОГРАФІЧНІ РЕАЛІЇ ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО КОЛОРИТУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Мова, як відомо, відображає національно-культурну своєрідність народу, специфіку його менталітету, звичаїв, традицій, побуту. Розгляд мовних явищ з опертям на суміжні галузі знань (культурологію, етнографію, психологію тощо) розширили дослідницьке поле сучасних лінгвістичних студій, утворюючи актуальність наукового опису культурної самобутності народу, відбитої в його національно-мовній картині світу (Ф. Бацевич, Н. Бойко, Н. Гуйванюк, Н. Данилюк, Л. Дяченко, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, В. Кононенко, Т. Космеда, М. Кочерган, Л. Лисиченко, А. Мойсієнко, В. Русанівський, Н. Руснак та ін). Учені розглядають мову як своєрідний код, спосіб відображення ментальності, носій етнокультурної інформації.

Пріоритетним напрямком сучасної лінгвістики є дослідження лексичних одиниць в об'єктиві проблем номінації, семантики і з огляду на носія мови – етнос. Лексику з національно-культурним компонентом значення науковці номінують по-різному: *національно специфічна*,

національно маркована, культурно конотована, етнокультурно маркована, етнографічна, етнокультурознавча, лінгвокультурологічна тощо. У перекладознавчих студіях функціює термін *безеквівалентна лексика*, у межах якої виокремлюють центр (*реалії* для позначення частин предметного світу етносу) та периферією (*фонові слова* для віддзеркалення об'єктивної дійсності на лексичному рівні [3]. Досліджуючи функціонування безеквівалентної лексики в поетичному тексті, О. Тупиця розмежує її за функціонально-семантичними ознаками на 1) власні назви; 2) слова-символи і 3) слова-реалії [5, с. 69].

В українському мовознавстві *реалію* витлумачують як «слово (усталений вислів), що називає поняття, об'єкт, явище, характерні для етнічного, суспільно-історичного або повсякденного життя національної чи етнографічної спільноти [1, с. 543]. Предметна класифікація слів-реалій виокремлює *етнографічні реалії* – слова, що називають місцеві предмети й поняття, характерні для традиційного побуту і господарювання представників певної етнічної спільноти чи культурно-етнографічного регіону і сприймаються як етнічно забарвлені тими, що живуть поза його межами. Наша розвідка присвячена опису національно маркованих лексем, що є невід'ємною частиною повсякденно-побутової культури буковинців як етнографічної групи українців, декларуючи своєрідність їх матеріальної і духовної культури.

Національно маркована лексика – присутній складник мовної тканини художнього тексту, що вияскравлює етнокультурний фон художньої оповіді, позаяк «реалія є специфічним виявом культури та її дескриптором» [2]. Семантика етнографічних реалій, зафіксованих у художньому дискурсі видатних письменників Буковини – Ю. Федьковича, С. Воробкевича, О. Кобилянської, – дає змогу окреслити найпоширеніші їхні тематичні групи:

1) назви їжі: *бануш* 'кукурудзяний куліш на овечім салі'; *бриндза* 'приготовлений для зберігання посолений сир з овечого молока'; *вурда* 'варений невитриманий сир'; *гусянка* 'спеціально заквашене густе кип'ячене молоко'; *завиваник* 'пиріг, спечений із тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка', *кулеша* 'страва з вареного кукурудзяного борошна'; *юшка* 'суп на м'ясному чи грибному бульйоні';

2) назви одягу: *гачі* 'штани переважно з домотканого полотна або сукна'; *горботка* 'вид жіночого одягу типу плахти, витканой з вовняної пряжі'; *гуля* 'різновид гуцульського верхнього чоловічого і жіночого одягу з білого сукна'; *камізьлька* 'вид жилета із сукна, шерсті'; *капчурі* 'плетені з вовни шарпетки в гуцулів'; *кіптар* 'гуцульська безрукавка на хутрі, оздоблена вишивкою'; *крашениці* 'у гуцулів – пофарбовані в

червоний колір сукняні штани»; *запаска* ‘жіночий поясний одяг з двох полотнищ (тканий з вовняної пряжі)’; *рікля* ‘вид старовинної спідниці, переважно квітчастої для нареченої’; *сардак* ‘верхній короткий рукавний одяг з домотканого сукна, оздоблений вовняними нитками’; *сіряк* ‘старовинний верхній довгополий одяг із грубого сукна’;

3) назви головних уборів: *каптур* ‘старовинний жіночий головний убір із круглим наголовком, зтягнутим кольоровою тканиною’; *кресаня* ‘чоловічий фетровий капелюх з прикрасами’; *кучма* ‘чоловіча зимова шапка’;

4) назви прикрас: *гердан* ‘шийна жіноча прикраса у вигляді плескатого ланцюжка або ажурного комірця з різнокольорового бісеру’; *кутас* ‘прикраса у вигляді китиці на гуцульському одязі’;

5) назви аксесуарів: *бесаги* ‘дві торби, з’єднані одним полотнищем, що їх носять перекинутими через плече’; *дзьобенка* ‘гуцульська вовняна торба, яку носять через плече’; *тобівка* ‘гуцульська шкіряна торбина з орнаментом, яку носять на ремені через плече’; *тайстра* ‘полотняна або вовняна гуцульська торба, яку носять через плече’; *ширинка* ‘саморобна вишивана носова хустина’; *черес* ‘широкий шкіряний пояс із кишеньками і пряжками’;

6) назви посуду: *бербениця* ‘дерев’яна посудина видовженої форми з двома днями для зберігання продуктів (переважно молока і бринзи)’; *збанок* ‘особливої форми глечик для свіжого молока, посудина для зберігання води в полі’; *мазниця* ‘посудина для збивання масла з вершків’; *раква* ‘кругла дерев’яна посудина з покришкою для масла або бринзи’;

7) назви господарських об’єктів: *гражда* ‘комплекс житлових будинків і господарських приміщень у гуцулів’; *колиба* ‘житло пастухів’; *кошниця* ‘виплетена з лози повітка біля хати для зберігання качанів кукурудзи’;

8) назви знарядь та предметів праці: *барда* ‘широка сокира з коротким топорищем’; *дараба* ‘пліт, збитий з кругляків, який сплавляють по ріці’; *гонта* ‘покрівельний матеріал у вигляді колотих дощочок довжиною 60 см’; *риза* ‘спеціальне пристосування у вигляді дерев’яного жолоба, яким гуцульські лісоруби спускають з гори вниз зрубані дерева’;

9) назви музичних інструментів: *трембіта* ‘гуцульський народний духовий музичний інструмент – дерев’яна труба, зроблена зі смерекового дерева, обвита березовою корою’; *флюра* ‘басова сопілка-зубівка майже метрової довжини, поширена на Гуцульщині’; *теленка* ‘вербова сопілка без бокових отворів, дно якої прикривають пальці під час гри’; *цимбали* ‘старовинний музичний інструмент з дерев’яного

корпусу трапецеїдальної форми і металевих струн, на яких грають, ударяючи молоточками або паличками»;

10) назви народних танців: *аркан* ‘гуцульський чоловічий танець’; *гуцулка* ‘гуцульська мелодія до танцю; танець під таку мелодію’; *коломийка* ‘український гуцульський масовий танець, основною фігурою якого є замкнене коло’;

11) назви звичаїв та обрядів: *заводини* ‘вечір, напередодні весілля’; *могорич* ‘частування з приводу успішного завершення якоїсь справи’; *клака* ‘гуртова допомога, толока’ тощо.

Наведені тематичні групи назв етнографічних реалій складають реєстр специфічних слів, у яких найяскравіше виявляємо асоціацію з певною територією – Гуцульщиною. Як важливий складник образності художніх текстів буковинських письменників, такі номінації виступають тією смисловою домінантою, що містить етнокультурну інформацію, кодуєчи в мовних формах духовні надбання, матеріальну культуру і традиції буковинських гуцулів, які живуть у гірських районах західних областей України, відображаючи специфіку їх національно-мовної картини світу. Зауважимо, що не маючи точних відповідників в інших мовах, такі слова належать до культурних унікалій української мови і потребують особливого підходу в ході їх перекладу.

Список використаних джерел:

1. Ажнюк Б.М. Реалія. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 543.

2. Бурдейна О. Етнокультурні маркери в художньому дискурсі. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць*. Чернівці: Рута, 2006. Вип. 319/320: Германська філологія. С. 176–183.

3. Волошина А. В. Безеквівалентна і фонові лексика у східнослов'янських мовах: дис. канд. пед. наук: 10.02.17. Кіровоград, 2001. 195 с.

4. Данилюк Н. О. Лексика з національно-культурним змістом у сучасній українській мові. *Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки*. № 9. С. 14–17.

5. Тупиця О. Безеквівалентна лексика в поетичному тексті: проблема створення етномовної картини світу: монографія. Mauritius, Beau Bassin: LAP LAMBERT Academic Publishing RU, 2018. 117 с.